

Լրացավ ակադեմիկոս Գիտության և հասարակական գործիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, գիտության վաստակավոր գործիչ, ՀՀ նախագահի մրցանակակիր Նիկոլայ Հովհաննիսյանի ծննդյան 90 տարին:



Մատիկ առումով նրա եզակի մենագրությունը՝ «Իրաքի Հանրապետության հարաբերությունները Արաբական Արևելքի երկրների հետ» (Երևան, 1985 թ., ռուսերեն):

Նա ծնվել է 1930 թ. հունիսի 10-ին, Լենինականում (ներկայիս Գյումրի): 1953 թ. ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետը, իսկ 1956 թ.՝ ասպիրանտուրան: 1968 թ. ստացել է պատմական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան, իսկ 1971 թ.՝ պրոֆեսորի գիտական կոչում: 2006 թ. ընտրվել է ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի թղթակից անդամ:

Պրոֆ. Հովհաննիսյանը ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի և արդի հայ արևելագիտության հիմնադիրներից է: Նրա ջանքերով Հայաստանում հիմնադրվեց, կայացավ և արևելագիտության ոլորտում իր ուրույն տեղը գրավեց հայ արաբագիտությունը: Նա այսօր էլ ՀՀ-ում արաբագիտական պատմագիտական դպրոցի կարևոր հիմնասյուններից է և ավելի քան քառասուն տարի (1962-2003 թթ.) զլխավորել է ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի արաբական երկրների բաժինը: 1995-2006 թթ. պրոֆ. Հովհաննիսյանը զբաղեցրել է արևելագիտության ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը: Գիտության զարգացման համար այդ դժվարին շրջանում նրան հաջողվեց ոչ միայն պահպանել հայ արևելագիտական դպրոցն ու դրա ձեռքբերումները, այլև այն համալրել երիտասարդ և խոս-

հրատարակությունները: Այս հիմնարար աշխատանքն արժանացել է ՀՀ Մշակույթի նախարարության առաջին կարգի դիպլոմի: Նիկոլայ Հովհաննիսյանի ջանքերով միջազգային լայն տարածում է ստացել «Արմենոցիդ» եզրը՝ որպես «Հայաստանության» հոմանիշ (Նիկոլայ Հովհաննիսյան, Արմենոցիդը ճանաչված ցեղասպանություն է, Երևան, «Ձանգակ-97», 2010, 263 էջ): Պրոֆ. Հովհաննիսյանի հրատարակած աշխատությունների թիվը 563 է, որից ավելի քան 87-ը մենագրական ուսումնասիրություններ են:

Նիկոլայ Հովհաննիսյանի ակտիվ ղեկավարությամբ և մասնակցությամբ արևելագիտության ինստիտուտում ձևավորվեց արաբագիտական տարբեր գիտաժողովներ անցկացնելու ավանդույթը: Մասնավորապես առանձնանում է 1985 թ. Երևանում անցկացված խորհրդային արաբագետների 4-րդ համամիութենական համաժողովը՝ Արաբական երկրների ժամանակակից քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրները խորագրով, որին մասնակցում էին խորհրդային Միության մի շարք առաջատար արաբագետներ (Ե. Լեբեդև, Ն. Հովհաննիսյան, Ռ. Անդրեասյան, Օ. Կաջալա, Գ. Միրսկի, Է. Փիր-Բուդաղովա, Ե. Պիրլին և այլք): Այն խորհրդային արաբագետների վերջին գիտաժողովն էր, որի զեկուցումները տպագրվել են Երևանում 1988 թ. (Изучение новой и новейшей истории арабских стран между III и IV Всесоюзными конференциями арабистов (1969-1985 гг.) - в кн. Современные политические и социально-экономические проблемы арабских стран, I,

Նիկոլայ Հովհաննիսյան.

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԳԻՏՆԱԿԱՆԵՐ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉԸ

տուննալից կադրերով, որոնք այսօր արևելագիտության ինստիտուտի գիտական կորիզն են կազմում: Նրա ղեկավարման տարիներին արևելագիտության ինստիտուտը դարձավ կարևոր գիտական կենտրոններից մեկը՝ իրականացնելով նաև ռազմավարական առաքելություն: 2003 թ. Նիկոլայ Հովհաննիսյանը ստանձնեց նաև ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղարի տեղակալի պարտականությունները: Ջգալի է նրա դերակատարումն արևելագիտության ինստիտուտում Արևելյան Ասիայի երկրների բաժնի (որն ավելի ուշ ընդլայնվեց և վերանվանվեց Միջազգային հարաբերությունների բաժին) կազմավորման և կայացման գործում:

Նիկոլայ Հովհաննիսյանը ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի տնօրենի խորհրդական է և միաժամանակ Միջազգային հարաբերությունների բաժնի վարիչը, իսկ 2007-2018 թթ. եղել է նաև ՀՀ պաշտպանության նախարարության Դրաստամատ Կանայանի անվան Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի պետի խորհրդակցանք:

Վստահորեն կարող ենք փաստել, որ նաև պրոֆ. Հովհաննիսյանի բեղուն գիտական գործունեության արդյունքում հայ արաբագիտությունը դարձել է համաշխարհային արաբագիտության կարևոր բաղադրիչը: Նրա ուսումնասիրությունները համալրում, լրացնում և հարստացնում են հայրենական և համաշխարհային արևելագիտության ձեռքբերումները:

Տասնյակ տարիներ ակադեմիկոս արևելագետ-միջազգայնագետի ուսումնասիրությունների կենտրոնում դրված են արաբական երկրների նորագույն պատմության, միջազգային և տարածաշրջանային հարաբերությունների, «քաղաքական իսլամի», հայ-արաբական, այդ թվում նաև միջպետական հարաբերությունների արդիական հիմնահարցերը: Նա առաջիններից էր, ով խորհրդային Հայաստանում անդրադարձավ արաբական երկրների ազգային ազատագրական շարժումների ուսումնասիրությանը և ընթերցողի սեղանին դրեց այնպիսի արժեքավոր մենագրական ուսումնասիրություններ, ինչպես՝ «Ազգային-ազատագրական պայքարը Լիբանանում» (Երևան, 1963 թ., հայերեն և Քեյրուք, 1974 թ., արաբերեն), «Սիրիական անկախ հանրապետության ստեղծումը» (Մոսկվա, 1968 թ., ռուսերեն), «Ազգային-ազատագրական շարժումը Իրաքում» (Երևան, 1976 թ., ռուսերեն), «Լիբանանյան ճգնաժամը և Լիբանանի հայ համայնքի դիրքորոշումը (1975-1982 թթ.)», Երևան, 1982 թ. և այլն:

Պրոֆ. Հովհաննիսյանը ԽՍՀՄ-ում առաջիններից էր, ով միջարաբական հարաբերությունները սկսեց դիտարկել իբրև միջազգային հարաբերությունների ուսումնասիրության առանձին և կարևոր բաղադրիչ: Իր աշակերտների հետ միասին նա սկսեց ուսումնասիրել այդ բարդ հիմնախնդիրը, որի արդյունքը դարձավ թե-

Նիկոլայ Հովհաննիսյանը լուրջ ներդրում է ունեցել նաև քաղաքական իսլամի մասնավորապես «Իսլամի քաղաքականացման և քաղաքականության իսլամացման» հայեցակարգի մշակման գործում: Նրա ղեկավարությամբ հայ արաբագետները խորհրդային Միությունում առաջիններից էին, որ իրենց ուսումնասիրություններում կենտրոնական տեղ հատկացրին իսլամի ակտիվացմանն ու դրա դրդապատճառների ուսումնասիրությանը: Արդյունքում տպագրվեց «Իսլամն արդի Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրների քաղաքական կյանքում» կոլեկտիվ աշխատությունը (Активизация ислама: характер, специфика и последствия,-в кн. Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока, коллектив авторов, Ер., 1986):

Հաշվի առնելով նրա ծառայություններն իսլամագիտության բնագավառում, ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի Արևելագիտության ինստիտուտը 1985 թ. Ն. Հովհաննիսյանին նշանակեց Հայաստանում իսլամագիտական ուսումնասիրությունների համակարգող:

Նիկոլայ Հովհաննիսյանի ուսումնասիրություններում կարևոր տեղ է զբաղեցնում նրա «Արաբական երկրների պատմություն (VII դ. - 2005 թ.)» քառահատոր աշխատությունը, որը բացառիկ է իր նշանակությամբ: Պատահական չէ, որ այս լայնածավալ աշխատանքը 2007 թ. արժանացավ ՀՀ նախագահի մրցանակի, իսկ 2011 թ. թարգմանվեց արաբերեն և հրատարակվեց Հալեպում՝ իր տեղը գրավելով նաև արաբալեզու պատմագրության մեջ:

Նիկոլայ Հովհաննիսյանի ուսումնասիրությունների շրջանակից դուրս չեն մնացել նաև եթնոքաղաքական հակամարտությունների, այդ թվում և Ղարաբաղյան հիմնախնդրի հետազոտությունը, ինչպես՝ «Ղարաբաղյան հիմնախնդիրը. անկախության և ազատության փշե ճանապարհը» (Երևան, Վենետիկ՝ անգլերեն, Հռոմ՝ իտալերեն), ԱՄՆ-ում՝ Մերիլենդի համալսարանում հրատարակված «Եթնոքաղաքական առճակատումներն Անդրկովկասում. նրանց արմատները և լուծումները» և այլն:

Պրոֆ. Հովհաննիսյանի գիտական հետաքրքրությունների շարքում հատուկ տեղ է զբաղեցնում Հայոց ցեղասպանության հայեցակարգային հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը, որին նվիրված է նրա հետազոտությունների մի ամբողջ շարք: Այդ տեսանկյունից կարելի է առանձնացնել. «Հայոց ցեղասպանություն. հայասպանությունը որպես ամենագեոցիդային գեոցիդ. Աշխարհի տասը լեզուներով՝ անգլերեն, գերմաներեն, ռուսերեն, ֆրանսերեն, թուրքերեն, հունգարերեն, ճապոներեն, հայերեն, արաբերեն, պարսկերեն», բազմապլանային հետազոտությունը, որին ավելի ուշ ավելացան նաև կորեերեն և ռուսերեն լեզուներով

Երևան, 1988.): Գիտաժողովի ավարտին մասնակցների ընդունած որոշման մեջ ամրագրված է. «Գիտաժողովը փաստում է, որ խորհրդային Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանում բազմիցս կազմակերպվող արաբագիտական տարբեր գիտաժողովների անցկացումը վկայում է, որ Հայաստանում գոյություն ունի արաբագիտական բարձր մակարդակի դպրոց, ինչպես նաև աղբյուրագիտական համապատասխան հենք և բարձրորակ կադրեր, որը բացատրվում է ինչպես հանրապետությունում արևելագիտության ընդհանուր զարգացվածությամբ, այնպես էլ հայ-արաբական տարաբնույթ պատմական և մշակութային կապերի առկայությամբ»:

2016 թ. հոկտեմբերի 18-19-ը Կահիրեի համալսարանի հունանիտար գիտությունների ֆակուլտետը և նրա կազմում ընդգրկված հայագիտական հետազոտությանների կենտրոնը կազմակերպել էին կենտրոնի վեցերորդ միջազգային գիտաժողովը, որի ընթացքում հատուկ զեկուցում հնչեց՝ նվիրված պրոֆեսոր Նիկոլայ Հովհաննիսյանի գիտական գործունեությանն ու գիտական վաստակի գնահատմանը, նրա բացառիկ ներդրմանն արաբագիտության և լայն առումով արևելագիտության զարգացման գործում: «Նիկոլայ Հովհաննիսյանի գիտականը» խորագրով զեկուցմամբ հանդես եկավ հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի ղեկավարներից դոկտոր, պրոֆեսոր Մահմուդ Ալավին, որն իր զեկուցումն ուղեկցեց. «Նիկոլայ Հովհաննիսյանը պատմաբան-գիտնական է, ով գրել է հանրագիտարանային նշանակություն ունեցող արաբական երկրների պատմության քառահատորայինը: Այս ուսումնասիրությունը խորքային վերլուծություն է, որն ընթերցողին բազմաթիվ և լայն գիտելիքներ ու տեղեկություններ է հաղորդում արաբական երկրների պատմության մասին՝ սկսած ամենավաղ շրջանից մինչև քսաներորդ դարը ընկած ժամանակահատվածը: Այդ մեծանուն գիտնականն արաբագիտության ոլորտում հեղինակել է մոտավորապես հինգ հարյուր գիրք և աշխատասիրություն, որոնք տպագրվել են նաև արաբական և եվրոպական երկրներում: Նիկոլայ Հովհաննիսյանը մեծ մասնագետ է և լայն համբավ ունի արևելագիտության ոլորտում: Նա Հայաստանում արաբագիտության հիմնադիրն է և քառասուն տարուց ավելի մեծ նվիրումով ղեկավարել է այդ ոլորտը: Նիկոլայ Հովհաննիսյանը նաև 2007 թ. Կահիրեի համալսարանի հունանիտար գիտությունների ֆակուլտետում ստեղծված հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի հիմնադիրներից է»:

Նիկոլայ Հովհաննիսյանի գիտական ղեկավարությամբ ավելի քան 50 պատմաբաններ պաշտպանել են թեկնածուական և դոկտորական ատենախոսություններ, այդ թվում՝ Սիրիայից, Եգիպտոսից, Լիբա-

# ԱԿԱՆԱՎՈՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ԵՎ ...

➤3 նանից, Զորդանանից, Իրանից, Վրաստանից, Ռուսաստանից և արտասահմանյան այլ երկրներից: Մեծ է նրա դերն արաբագետների մի քանի սերունդների պատրաստման գործում: Ն. Զովհաննիսյանի անկերտներից շատերն այսօր իրենց աշխատանքն են շարունակում նաև ՀՀ պետական մարմիններում՝ մասնավորապես Արտաքին գործերի նախարարությունում և այլ դիվանագիտական հաստատություններում: Նրանց գիտելիքներն ու փորձը մեծապես օգտագործվում է պետական տարբեր մարմիններում:

Զգալի է Նիկոլայ Զովհաննիսյանի ներդրումը նաև հասարակական ոլորտում: Նա զբաղեցրել է խորհրդարարական բարեկամության և մշակութային կապերի ասոցիացիայի փոխնախագահի պաշտոնը, եղել է Ասիայի և Աֆրիկայի համերաշխության խորհրդային կոմիտեի և նրա վարչության անդամ, Հայ-արաբական բարեկամության ընկերության նախագահ, «ԽՍՀՄ-Իրաք» բարեկամության ընկերության փոխնախագահ, «ԽՍՀՄ-Լիբանան», «ԽՍՀՄ-ԵժՂԳ» բարեկամության ընկերությունների վարչությունների անդամ և այլն: 1975 թ. Լիբանանում բռնկված երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի տարիներին, երբ լիբանանահայ համայնքը կանգնած էր լուրջ մարտահրավերների առջև, պրոֆ. Զովհաննիսյանը խորհրդային Հայաստանից Լիբանան մեկնած պատվիրակության կազմում ակտիվ դերակատարում է ունեցել համայնքին ցուցաբերած աջակցության կազմակերպման և դրա գոյության համար բարենպաստ քաղաքական մթնոլորտի ձևավորման գործում: Այս կապակցությամբ կարելի է մշել ՀԿԿ կենտկոմի առաջին քարտուղար (1974-1988 թթ.) Կարեն Դեմիրճյանի անտիպ գրառումներում Ն. Զովհաննիսյանին մվիրված հատվածը: Կարեն Դեմիրճյանը նշում է. «Ն. Զովհաննիսյանին մենք գործուղեցինք Լիբանան (այդ պատրվակի տակ նա պետք է այցելեր նաև Մերձավոր Արևելքի այլ երկրներ) ավելի լայն շրջանակների խնդիրներ լուծելու համար (օգտագործելով նրա լայն կապերն այդ ռեգիոնի շատ հասարակական գործիչների հետ): Այնպես, որ նա պատվիրակության կազմում ընդգրկված էր հատուկ նպատակների համար: Եվ ի պատիվ իրեն պետք է ասել, որ նա հենց հատուկ առաջադրանքները կատարեց բավական հաջող: Մեզ, Հայաստանի ղեկավարությանը, շատ էր հետաքրքրում նաև Խոմենյնի վերաբերմունքը հայերի

նկատմամբ: Ն. Զովհաննիսյանն, իրոք, լուրջ աշխատանք տանելով Իրանի տարբեր շրջանակների (հասարակական գործիչների) հետ, մեզ հաղորդեց, որ այսպիսի Խոմենյնի կվարի հայանպաստ քաղաքականություն: Ն. Զովհաննիսյանը մեր իսկ առաջադրանքով շոշափել է նաև զազի մատակարարման հարցը և ստացել դրական պատասխան՝ 1979 թ. Հայաստան գազ մղելու մասին»:

Կառավարական պաշտոնական պատվիրակությունների կազմում պրոֆ. Ն. Զովհաննիսյանն այցելել է Լիբանան, Սիրիա, Իրաք, Զորդանան, Լիբիա, Հնդկաստան, Չինաստան և այլ երկրներ, մասնակցել Իրաքի նախագահ Ահմադ Հասան Ալ-Բաքրի, Սիրիայի նախագահ Հաֆիզ Ասադի, Լիբանանի նախագահ Սուլեյման Ֆրանժիեի և վարչապետ Ռաշիդ Սոլիհի, Պաղեստինի ազատագրության կազմակերպության ղեկավար Յասիր Արաֆաթի, Իրանի Իսլամական Հանրապետության պաշտպանության նախարար և Հեղափոխական խորհրդի նախագահ, ալթրալահ Խոմենյնիի հատուկ ներկայացուցիչ Մուստաֆա Չամրանի և այլ երկրների բարձրաստիճան պետական այրերի հետ բանակցություններին:

Պրոֆ. Զովհաննիսյանն արտասահմանյան մի շարք ակադեմիաների և գիտական ընկերությունների անդամ է, այդ թվում՝ Փարիզի «Արարատ» միջազգային ակադեմիայի, Նյու-Յորքի գիտությունների ակադեմիայի, Գերմանիայի բնության և հասարակության մասին գիտությունների միջազգային ակադեմիայի, Մոսկվայի ազգային անվտանգության հիմնախնդիրների գիտությունների միջազգային ակադեմիայի, Աշխարհի ժողովուրդների հոգևոր միասնության միջազգային ակադեմիայի (Մոսկվա), Սիրիայի արաբական գիտության պատմության ընկերության, ԱՄՆ-ի ազգային աշխարհագրական ընկերության, Ցեղասպանագիտության միջազգային ասոցիացիայի և այլն: 1989 թ. Բրիտանական ակադեմիայի արավերով նա գիտական ուսումնասիրություններ է իրականացրել Լոնդոնի, Օքսֆորդի և Էդինբուրգի համալսարաններում, Ֆուլբրայթի դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակներում 1993-1994 թթ. գիտահետազոտական աշխատանքներ է կատարել ԱՄՆ-ի Ջորջ Վաշինգտոնի համալսարանում, իսկ 1995 թ.՝ Մերիլենդի համալսարանում, ապա նաև Սիրիայի, Լիբանանի, Եգիպտոսի և Իրաքի գիտական հաստատություններում:

Պրոֆեսոր Ն. Զովհաննիսյանը պարգևատրվել է Մով-

սես Խորենացու, ՀՀ Պաշտպանության նախարարության «Սպարապետ Վազգեն Սարգսյան» և «Հայկական զինված ուժեր. 1992-2012», «Բարեկամության բնագավառում ներդրման համար» (Մոսկվա) մեդալներով, ՀՀ Կառավարության «Հայոց Մեծ Եղեռն» ոսկեզօծ մեդալով, Ֆրիտյոֆ Նանսեն հուշամեդալով, ԼԴՀ «Պարաբաղյան Շարժում» մեդալով, ՀՀ ԳԱԱ Գովեստագրով, ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի Պատվոգրով, «Հայաստան-Եգիպտոս. Դիվանագիտական հարաբերություններ. 15 տարի. Բարեկամություն և Համագործակցություն» մեդալով: 2015 թ. Արևելագիտության ինստիտուտը Ն. Զովհաննիսյանին շնորհեց շնորհակալագիր՝ ընդգծելով վերջինիս ներդրումը համայն աշխարհում հայրենական արևելագիտության մասնագիտական համբավի տարածման գործում: 2015 թ. հոկտեմբերի 28-ին ծննդյան 85-ամյակի կապակցությամբ և ԼԴՀ մատուցած ծառայությունների համար Նիկոլայ Զովհաննիսյանը պարգևատրվեց «Երախտագիտություն» մեդալով: 2016 թ. հունվարի 23-ին «Հայրենիքին մատուցած ծառայությունների համար» պրոֆ. Նիկոլայ Զովհաննիսյանը պարգևատրվեց նաև 2-րդ աստիճանի մեդալով:

Քեմբրիջի (Անգլիա) Միջազգային կենսագրական կենտրոնը հայ մեծանուն գիտնականին 2004 թ. հռչակել է «Աշխարհի առաջատար գիտնական», 2005-ին՝ ճանաչել «XXI դարի ականավոր գիտնական», իսկ 2009 թ.՝ ներառել «100 բարձրակարգ գիտնականների» ցանկում: Շնորհավորում ենք պրոֆ. Նիկոլայ Զովհաննիսյանին ծննդյան 90-ամյակի կապակցությամբ, ցանկանում քաջառողջություն և գիտական նորանոր ձեռքբերումներ, որոնք կհարստացնեն ու կհամալրեն հայրենական արևելագիտության նվաճումները:

**Ռադիկ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ**  
**ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս**  
**Յուրի ՍՈՒՎԱՐՏՅԱՆ**  
**ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս**  
**Ռուբեն ՍԱՖՐԱՍՏՅԱՆ**  
**ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս**